

O SMYSLU ČESKÝCH DĚJIN

TENTOKRÁT EKUMENICKY

Eremita

Jan Pavel II. se za své návštěvy v Polsku 16. – 22. června 1983 ve svých vystoupeních mnohokrát odvolával na historickou kontinuitu polského křesťanství, na fakt, že síla a dynamičnost polského katolicismu má své kořeny v minulosti, v kontextu celých polských dějin. Člověk je nucen se ptát, jak by asi dopadl Jan Pavel, kdyby navštívil naši republiku a chtěl se odvolat na naši minulost, poukázat na těsné sepětí současných snah našeho křesťanství s minulostí. Jsou vážné obavy, že by u mnohých posluchačů, zvláště mladých, nenašla jeho slova úrodnou půdu. Mládež projevuje všeobecný trend nechuti k minulosti a nezájmu o historii, což je pochopitelné vzhledem ke skutečnosti, že ve školních hodinách dějepisu se o některých úsecích našich národních dějin nebo o jistých významných osobnostech nehovořilo, poněvadž byly tabu. Když se potom mladí dovídali určité fragmenty „té druhé strany“ odjinud (např. z vypravování starších nebo z nahodilé četby dřívější literatury), vytvořil se v jejich mysli stereotyp, že historie je vlastně flexibilní a pružnou naukou, kdykoli schopnou úpravy pro potřebu těch, kdo mají moc. Nedostatečné možnosti dopátrat se objektivní pravdy vedly u nich k rezignaci vůči pravdě vůbec a k apatii ke všemu minulému.

Tímto neduhem trpí i katolická mládež, která jinak projevuje v mnoha ohledech opravdové a pravé nadšení, zápal pro Krista a církve. Nechává se ráda inspirovat biblickým ideálem prvotní církve (což je jistě potřebné a nutné), ale kontinuitu s naší křesťanskou minulostí necítí a přistupuje k ní s rezervou. Souvisí to s tím, že jednostranně negativní obraz katolicismu v českých zemích minulých epoch, jaký si odnesla ze školy, i když jej nepřijímá bezvýhradně, se přece jen hluboko zafixoval v jejich podvědomí.

Tento jev se ovšem nezrodil přes noc, nýbrž má svůj základ už v dřívějších dobách. Katolicismus byl už před druhou světovou válkou spojován u mnohých Čechů s představou „doby temna“, habsburského národnostního a sociálního útisku. Zde se odráží diskontinuita našich národních dějin, onen předválečný spor o smysl české historie, o to, zda má pravdu Masaryk se svým důrazem na odkaz husitství a tzv. české reformace nebo Pekař se svými tezemi o katolické církvi jako zachránkyni českého národa. Vývoj mocenskopolitických poměrů ve 20. století způsobil, že Čechům „vešla do krve“ spíše představa první než druhá, což vyvolávalo mnohdy a dodnes ještě vyvolává u katolíků, kteří se plně cítí být zároveň i Čechy, pocit tísně a úzkosti.

Tím spíše a naléhavěji je třeba dát najevo, že jako katolíci se za svoji minulost v tomto prostoru a ve spojení s tímto národem stydět nemusíme. Máme co nabídnout, není důvod, proč nenavázat na odkaz naší katolické minulosti, jež český národ duchovně i mravně obohatila a z níž čerpá pozitivní hodnoty, byť přenesené, česká současnost dodnes, což zasahuje svým blahodárným vlivem i nekatolíky.

Ono úsilí není samozřejmě nové. Navazuje svým obsahem na tytéž snahy českých katolíků za předmnichovské republiky. Nová musí být ale forma. Dnes,

po Druhém vatikánském koncilu, zejména po programovém projevu zesnulého kardinála Josefa Berana před koncilními otci o náboženské svobodě, kde kriticky připomenul stinné stránky českého katolicismu právě na tomto poli, už nelze vystačit s pouhou apologií a s podceňováním a znehodnocováním kladného přínosu nekatolického křesťanství pro formaci českého vědomí. Krátce řečeno: nejde už o spor o smysl českých dějin, o to, jestli Masaryk nebo Pekař, jestli je Čechům více adekvátní odkaz husitismu nebo katolicismu. Pod optikou Druhého vatikána a Beranova projevu je už tato problematika čirým anachronismem. Dnes se naopak jeví jako aktuální Masarykova věta z jeho „Světové revoluce“: „Ježíš, ne Caesar! Tot' smysl našich dějin!“ Dnešní mladá generace potřebuje vědět, že český národ se zformoval na podkladě křesťanství, že to byla náboženská myšlenka, která jej naplnila hodnotami nosnými pro budoucnost, nikoli politický utilitarismus či slepá souhra nahodilostí. Tuto ideu zprostředkovalo katolictví, které zde nabízí tradici cyrilometodějskou a svatováclavskou, jež poskytly základ české státnosti, dále osobnost sv. Vojtěcha, prvního Čecha evropského formátu, jenž nás spojil s evropskou křesťanskou kulturou a civilizací. Prostředí českého katolicismu vydalo ze sebe bl. Anežku Přemyslovnu, která tvoří pevný článek v řetězu mohutného díla františkánské obnovy evropského křesťanství, a císaře Karla IV., jehož vláda znamená vrchol českých dějin, kdy Čechy se staly centrem evropské vzdělanosti. Postava Husova, která byla dosud jablkem sváru mezi katolíky a stoupenci reformace, nechť je pojátkem obou. Hus také vyšel z katolicismu a za katolíka se považoval. Svoboda svědomí, za niž položil život, je hodnotou univerzální, k ní se dnes hlásí jak katolíci, tak protestanté. V pojetí Husově i v chápání tzv. české reformace, tvořící předehru k reformaci Lutherově a Kalvínově, byla svoboda motivována čistě nábožensky, křesťansky. Pod tímto zorným úhlem je třeba posuzovat i vysoce kladný přínos osobnosti J. A. Komenského pro českou národní kulturu, vzdělanost a mentalitu tradice českobratrské, a pobělohorský zápas českých evangelíků o náboženskou svobodu.

Není možno se nezmínit také o katolické barokní kultuře, na niž můžeme být hrdi nejen jako katolíci, ale i jako Čechové, neboť architektura našich chrámů, malířství, sochařství a literatura oné doby jsou předmětem zájmu ciziny. Katolicismus stál u zrodu našeho národního obrození a českého vlastenectví v 18. i 19. století v plné vyváženosti k oněm ideám, které zdůrazňovaly tradici české reformace. V obou případech šlo opět o fundament křesťanské víry, křesťanských kořenů naší národní existence. Velké postavy české literatury 19. století — Mácha, Tyl, Němcová — byli lidmi věřícími bez ohledu na formulace jejich náboženského přesvědčení, jež byly dobově podmíněny a s nimiž se nehodláme ztotožňovat. Totéž platí i o politických vůdcích národa v letech zápasu za národní svébytnost, jakými se stali Palacký, Havlíček, Rieger. Osobností náboženskou byl i tvůrce první samostatné republiky T. G. Masaryk, jenž vyzdvihl právě křesťanský charakter naší české reformace, k jejímuž odkazu se hlásil stejně jako historik František Palacký.

Český katolicismus se ukázal i ve 20. století jako fenomén, bez něhož si nelze českou společnost a českou vzdělanost představit. Jména olomouckého arcibiskupa A. C. Stojana, kněze lidumila, vlastence a průkopníka snah o sjednocení ve směru k pravoslaví, publicisty a obránce demokracie za předmnichovské republiky Alfreda Fuchse, spisovatele Jaroslava Durycha a dalších katolických literátů z doby před druhou světovou válkou se z českých dějin a české kultury vymazat nedají. Potvrzují jen

to, že podloží češství je křesťanské a chtít to popřít by znamenalo vykořenit český národ a postavit ho do vzduchoprázdna. Vedle katolictví poukazuje, byť z jiné strany, na tutéž skutečnost i ona větev, která se hlásí k tradici české reformace. V této symbióze se tak vytváří nové pojetí českých dějin, jež lze nazvat ekumenickým.

Otázka po smyslu českých dějin tváří v tvář ateismu tak nabývá nového významu, kdy je nutno se ptát: vděčí český národ za svou existenci, kulturu a postavení mezi civilizovanými národy náboženské myšlenky nebo pouhému vývoji výrobních vztahů a výrobních sil? Byl jeho základ duchovní nebo určen pouhými politickými fenomény? Přijmeme-li druhý aspekt, ztratíme jakoukoli dějinnou kontinuitu, protože naše národní minulost bez křesťanství je prostě nemyslitelná. Na tom nic nemění ani ten fakt, že naše křesťanská minulost nebyla bez stínů, které v ostrých konturách dopadají i na katolicismus, v jehož jménu Jan Hus skončil na hranici a protestanté byli po bělohorské bitvě zbaveni své náboženské svobody. Ani tyto zápory však nepochopíme správně, když odmítneme duchovní princip naší národní svébytnosti, který nelze oddělit od dobově podmíněných proudů evropského křesťanství, které se v těch nebo oněch formách buď přibližovalo nebo vzdalovalo ideálu Kristovu. Že pálení kacířů a násilné katolizace nebo protestantizace znamenaly to druhé, je bezesporu. Tím spíše pak je nutný návrat k původnímu ideálu, který na úseku našeho dějinného odkazu předpokládá spravedlivé ocenění a uznání obou forem křesťanství na naší půdě: katolické i protestantské. Evangeličtí křesťané i ateisté mají plné právo se dovědět, co znamenala katolická náboženská tradice pro formaci češství, aniž by byli nuceni svého přesvědčení se vzdát. Je třeba, aby si uvědomili a poznali, že z mnohých těchto etických odkazů žijí. Katolíci se rovněž tak nebudou bát uznat kladné hodnoty v české reformaci s vědomím, že se jimi mohou obohatit.

Náboženská dichotomie, která tak disharmonicky ovlivnila dějinnou kontinuitu češství, má tak na pozadí současných ekumenických snah šanci stát se jejich prubířským kamenem, pokud se naučíme v tomto duchu českou minulost chápat a jí rozumět. Takže „beata culpa“! Využijeme příležitosti či nikoliv?